

Daarmee is echter meteen het grootste probleem van deze bundel aangestipt. De diverse bijdragen zijn niet altijd even goed op elkaar afgestemd. Dat zou nog niet zo'n punt zijn, als de bundel een algemene conclusie had bevat waarin de thema's van de diverse artikelen met elkaar in verband zouden zijn gebracht. Die ontbreekt echter. Een totaaloverzicht van de stand van zaken op dit jonge onderzoeksterrein zou welkom zijn geweest. Met name het beeld van de studie van de regio'talen in de voormalige Nederlandse koloniën is nog erg verbrokkeld. De samensteller van de bundel heeft hier een kans laten liggen. De bundel is daardoor niet meer geworden dan een inventarisatie van onderzoek op dit gebied. Een boeiende inventarisatie, dat wel.

A. P. Taselaar

MIDDELEEUWEN

J. van Herwaarden, e. a., ed., *Geschiedenis van Dordrecht tot 1572* (Geschiedenis van Dordrecht 1; Hilversum: Verloren, Dordrecht: Gemeentearchief, 1996, 416 blz., f85,-, ISBN 90 6550 600 4 (I), ISBN 90 6550 603 9 (set 3 delen)).

Zoals voor vele steden stond tot voor kort in het geval van Dordrecht, de eerste stad van Holland tijdens de Middeleeuwen, 'slechts' een historische monografie van de hand van de gemeentearchivaris J. L. van Dalen (uit de jaren 1931-1933) ter beschikking. Dergelijke eenmansinitiatieven, die uitingen van een positivistisch geloof in de kenbaarheid der dingen, zijn nu uiteraard niet meer mogelijk: de toename en versnippering van het historisch bedrijf verhinderen dat een persoon nog in staat wordt geacht de complexe totale geschiedenis van een stad, streek of land door verschillende historische periodes heen, gaande van het 'ontstaan' tot de hedendaagse tijd, te beheersen. Teamwerk, daar komt het op aan en dan is het maar te hopen dat uit de gemeenschappelijke inzet nog enige polyfonie opklinkt. Dit lijkt in het geval van deze stadsgeschiedenis van Dordrecht aardig gelukt te zijn. In dit eerste van drie boeken (deel twee zal de periode tot 1813 behandelen, het laatste deel de 'hedendaagse' periode) komt de cruciale middeleeuwse periode aan bod; ze eindigt, terecht, met de eerste vrije Statenvergadering van de Staten van Holland, die in 1572 in het Dordtse augustijnenklooster plaats vond. De gehele opzet is, zo wordt door een 'ten geleide' van de Dordtse burgemeester duidelijk, door de stad meegefinancierd en mogelijk gemaakt, een na te volgen voorbeeld. Dit heeft wel als gevolg dat het boek bij herhaling schippert tussen een opengooien naar een breed publiek van wat over de Dordtse geschiedenis bekend is en een strikt wetenschappelijk aflijnen van de beschikbare kennis en lacunes met betrekking tot het middeleeuwse Dordrecht. Door zowel de leek als de specialist te willen aanspreken, wisselt de toon van het werk nogal eens. Bovendien schrijft elke auteur, gelukkig maar, met een eigen stijl, wat bij een systematische lectuur van voor naar achter wel opvalt, zonder noodzakelijkerwijs te storen. Maar het levert wel ongelijke hoofdstukken op, in die zin dat niet elkeen van de auteurs even synthetiserend te werk gaat. Deze auteurs zijn Dick de Boer voor de sociaal-economisch georiënteerde hoofdstukken, Fred van Kan over de politieke elite, Gerrit Verhoeven over de kerkelijke en religieuze aspecten en Jan van Herwaarden over de algemene politieke geschiedenis, de ontwikkeling van de instellingen en de rechtspraak. Laatstgenoemde stond ook in voor de eindredactie van dit deel. Voor bepaalde deelaspecten staan uiteraard meer voorbereidende studies ter beschikking dan voor andere. Dat de auteurs bij de voorbereiding van het boek op een schare van vrijwilligers hebben kunnen rekenen, die in het Dordtse stadsarchief onbekende informatie hebben bij elkaar

gebracht, is zonder meer een winstpunt te noemen. Wel merkwaardig is dat in het colofon meegedeeld wordt dat de op zich niet onaardige maar beperkte omvang van het boek als gevolg heeft gehad dat veel van deze informatie niet in de noten terecht kon komen en als dusdanig in 'geannoteerde tekstversies en werkdocumenten' op het Gemeentearchief gedeponeerd ligt. In het woord vooraf van de coördinator van dit deel, Jan van Herwaarden, wordt dan weer de nadruk gelegd op het feit dat veel werk van voorgangers, waaronder Van Dalen, maar ook nog Lips (uit 1974) slechts beperkt bruikbaar is, omdat er geen bronverwijzingen zijn (7)!

Dit boek bevat, hoe dan ook, veel nieuwe inzichten waarvoor de stadshistorici de auteurs erg dankbaar moeten zijn. Het begint al met de discussie over de oudste vermeldingen van de stad en de eerste manifestaties van een stedelijke gemeenschap op de plek die door geopolitieke factoren 'voorbested' was om van een nederzetting van veenontginners uit te groeien tot een der dominerende commerciële centra van het graafschap Holland. De prille stedelijke gemeenschap en de grafelijkheid blijken daarbij uit welbegrepen wederzijds belang meer dan eens te hebben samengewerkt, met de belangrijke tol (eerste vermelding uit 1220) als evident bindmiddel. Haar ligging aan de zuidgrens van het graafschap Holland maakte Dordrecht evenwel ook tot een begerenswaardige buit voor de hertogen van Brabant wier macht zich tot heel dichtbij liet voelen. Het is eigenlijk pas door de reeks privileges die Floris V in 1284 toekende, dat de stad weer helemaal Hollands is geworden en uit de leenrechtelijke band met Brabant is losgeraakt.

Het is logisch dat in het boek, na het onvermijdelijke eerste hoofdstuk over ontstaan en oudste geschiedenis, aan het 'gewicht' van Dordt uitgebreid aandacht wordt geschonken. De wijnhandel blijkt daarbij zowel qua volume als qua economisch belang doorslaggevend te zijn geweest. Een en ander zou uitmonden in het Dordtse stapelrecht; de term mag dan pas in 1355 voorkomen in een oorkonde, de praktijk waarnaar verwezen wordt dateert al van het einde van de dertiende eeuw. Aangevuld in 1338 met het Maasrecht, toen Willem IV bepaalde dat alle koggen en schepen die goederen uit het Oosten aanvoerden over de Maas hun goederen in Dordrecht te koop moesten aanbieden. Dit voor de stad cruciale recht werd in de daaropvolgende periode naar andere rivieren uitgebreid. Het werd met succes en opvallende hardnekkigheid door de stedelingen verdedigd, vaak tegen de belangen van andere steden. Normaal zou men na een dergelijke aanzet ook een systematische behandeling van de demografische gegevens verwachten. Dit is hier niet zo, de lezer moet tot hoofdstuk 13 wachten om te vernemen dat Dordrecht een 'demografisch raadsel' blijft, al kan na de uitstekende methodologische bespreking van de voorhanden zijnde bronnen (235-240) met een bevolkingsaantal van circa 11.000 inwoners rond 1500 vrede worden genomen.

Het belangrijkste cluster aan nieuwe gegevens die in dit boek worden aangereikt, is evenwel te vinden in de hoofdstukken die handelen over het bestuur en de concrete machtsuitoefening binnenin de stad: de interne vetes, evoluerend naar partijtwisten, de invloed van de rampen (watersnood en brand) op het collectieve geheugen, de samenstelling van de Dordtse elite. Het zijn ook vaak de hoofdstukken die het dichtst bij de feiten aanleunen en door hun zeer rijke schat aan details zeker de lokale lezer zullen bevredigen. Voor de niet-Dordtenaren ware bij momenten een wat systematischer vergelijking met situaties elders wenselijker geweest, maar het is bij een boek als dit altijd een afwegen waar de klemtoon komt te liggen. Wat ik wel als een gemis heb ervaren is het ontbreken van een degelijke kaart (er staan her en der wel detailkaartjes), liefst uitklapbaar of los naast de tekst te gebruiken. Bij momenten wordt van de lezer immers wel een erg diepgaande vertrouwdheid met de Dordtse topografie verwacht. Zoals gezegd zijn er verschillende deelaspecten waar men een meer gerichte vergelijking had mogen verwachten (263: waarom de machtsconcentratie vergelijken met Leiden en Zutphen en niet met bijvoorbeeld de Vlaamse steden waar net als in Dordt de ambachten aan de macht

deelnamen?), andere passages lezen dan weer als gerichte aanzetten tot verder onderzoek (199: over de intrigerende praktijk om scheepvaart te financieren door het doorverkopen van delen van een schip, waarbij vroege Italiaanse technieken voor risicospreiding voor ogen komen; 311 : over de opmerkelijke verbondenheid tussen de stedelijke elite en de colleges van heilige-geestmeesters en kerkmeesters).

De nieuwe *Geschiedenis van Dordrecht* zal de lokale honger naar kennis over het eigen verleden zeker stillen, voor de professionele stadshistoricus is ze een erg nuttige momentopname van de beschikbare kennis en een op de toekomst gerichte oriëntatie voor verder onderzoek geworden. Een mooi boek, ook vormelijk, dat er hopelijk nog twee even fraaie vervolgdelen bijkrijgt.

Marc Boone

K. van Dalen-Oskam, *Studies over Jacob van Maerlants Rijmbijbel* (Dissertatie Leiden 1997, Middeleeuwse studies en bronnen LVII; Hilversum: Verloren, 1997, 269 blz., f56,-, ISBN 90 6550294 7).

Het gaat in dit boek om vijf studies waarvan de eerste en de laatste qua omvang eruit springen, respectievelijk over de door Maerlant in relatie tot zijn bronnen toegevoegde dan wel weggelaten eigennamen en over het rijm. Hoewel het laatst bedoelde hoofdstuk het omvangrijkste is en als de meest karakteristieke bijdrage moet worden beschouwd, laat ik het hier verder buiten beschouwing. De overige drie studies gaan achtereenvolgens over de genealogie van Christus, de Keulse Driekoningenverering en Maerlants bronverwijzingen. Het boek wordt afgerond met een slothoofdstuk waarin de schrijfster haar bevindingen nog eens samenvat met als leidraad de denkbeeldige chronologie van het literaire procédé: van inspiratiebron (motivatie) en legger tot en met de consument. In de eerste bijlage geeft de schrijfster een overzicht van de door haar gebruikte bronteksten. De tweede bijlage biedt drie concordanties van Maerlants *Rijmbijbel* met zijn belangrijkste tekstbronnen, eerst voor het oudtestamentische deel met de *Scolastica* van Comestor en de bijbel met apocriefen, vervolgens voor het evangelische deel met uiteraard weer de *Scolastica*, nu met de evangeliën, terwijl de laatste concordantie betrekking heeft op de *Wrake*, waarbij derhalve de *Rijmbijbel-tekst* met passages uit *De bello Judaico* van Flavius Josephus wordt gecorreleerd.

Uit de studie over de namen in de *Rijmbijbel* blijkt dat niet alleen rijmvereisten Maerlant ertoe brachten om in relatie tot zijn bron namen toe te voegen dan wel weg te laten, maar ook en vooral dat de relatie tot de genealogie van Christus bij die keuze voor Maerlant een doorslaggevende factor is geweest, waaruit eens te meer blijkt hoezeer de *Rijmbijbel* om Christus draait. De genealogie zelf komt in het tweede opstel aan de orde, waarbij de schrijfster overtuigend aantoont dat Maerlant gebruik heeft gemaakt van het *Compendium historiae in genealogia Christi*, een geschrift waarvan de tekst nogal eens in combinatie met de voor Maerlants *Rijmbijbel* verreweg belangrijkste Latijnse bron, de *Historia scolastica* van Petrus Comestor, in handschriften is te vinden.

In de derde studie vestigt de schrijfster de aandacht op Maerlants bijzondere aandacht voor de Driekoningenverering, die sedert 1164 dankzij het optreden van de Duitse keizer Frederik Barbarossa in Keulen was geconcentreerd. Deze verering was ook in het Hollandse milieu waarin Maerlant placht te verkeren aangeslagen, wat alleen al blijkt uit het feit dat de Hollandse graaf Willem II op 6 januari 1249 in Keulen de Driekoningen ging vereren (85-87, vergelijk 199-203). Dat vestigt tevens de aandacht op het publiekssegment waarop Maerlants *Rijmbijbel* zou zijn gericht, want juist de aandacht voor de Driekoningenverering rechtvaardigt het daarbij